

Gårdsexempel

Tångagård

Ås Trädgård

Övergrans Jordbruk

Foto: Liv Ekerwald

Tångagård

Text och foto: Pauliina Ivarsson, Hushållningssällskapet Halland, Eldsberga

Gårdsbeskrivning

Tångagård ligger i Ljungby socken ca 1 mil norr om Falkenberg, i brytningen mellan slättbyggd och skog. Gården ägs och brukas sedan 1987 av Bengt och Catarina Nilsson tillsammans med sönerna Arvid och Ivar, födda 1987 och 1989. På gården bedrivs ekologisk grönsaksproduktion med egna lagerutrymmen och packeri.

Bengt och Catarina Nilsson, Tångagård.

Areal

Totalt brukas 23 ha åker som fördelas på ca 8 ha potatis, 6 ha morötter, 6 ha lök och 1 ha rödbetor. Den egna marken är både täckdikad och markkarterad.

Gårdens historia

Gården är Bengts föräldrarhem och har varit i släktens ägo sedan 1600-talet. På gården har man haft djurproduktion fram till 1963, då de sista mjölk-korna och suggorna såldes. Fram till att grönsaksproduktionen startade 1987, odlades enbart spannmål och oljeväxter.

Eftersom själva föräldragården med sina 12 ha var för liten för att driva animalieproduktion på, bestämde Bengt och Catarina att börja med grönsaksproduktion för att ge sysselsättning åt hela familjen. Dessutom var jordarna lätta och lämpliga till grönsaksproduktion. På gården fanns också bevattningsmöjligheter.

Varför ekologisk odling?

Bengt och Catarina vill arbeta med en långsiktig och resurshållande produktion. De tycker att det är en utmaning att producera ekologiska livsmedel och tillfredsställande att tillhandahålla mat som uppskattas av konsumenterna. De vill bevara markens bördighet och skapa goda växtbetingelser, så att växterna trivs och ger en bra skörd.

Jordarter

Jordarna på Tångagård är mestadels lätta sandjordar med olika mullhalt. Det finns även några skiften med ren mulljord.

Byggnader

På gården finns det ett äldre packeri i en gammal ladugård och ett nyare packeri i ett nybyggd hall på 300 m². År 2000 byggdes ett nytt lager på 700 m². Det finns även en äldre maskinhall och loge. Idag finns det enklare personalutrymmen, men under vintern 2002 ska det byggas en ny dusch och toalett till personalen.

Maskinpark

Maskinparken omfattar tre traktorer av varierande storlek på 40, 60 och 100 hk. Det finns ingen traktor med radodlingshjul, i stället odlas grödorna med lite bredare radavstånd. Dessutom kan alla traktorer användas för att dra vagnar. Fördelar med bredare hjul är att de inte sjunker när det är blött i fält. En fyrhjulsdriven traktor har fungerat väl vid skördarbetet även under mycket blöta förhållanden.

Gödselspridningen sköts av en maskinstation och då används släpslangar för att minska spridningsförluster. Bengt plöjer sedan själv med en lånad 4-skärig växelplog. På gården har man tillgång till en 4 meter bred rotorharv eller en 1,80 meter bred spikrotorharv med raka knivar. Efteråt vältas fälten med en 6 meter bred hydrauliskt ihopfällbar vält. Till ogräsharvningen lånas en Lely ogräsharv.

Till sådden på Tångagård finns det en 5-radig Nibex såmaskin med olika såhjul. Till flammningen har man sedan en 5-radig Dracula från Svensk Ekologimaskin, som kompletterats med extra brännare mellan raderna. Vid potatissättningen används en 4-radig flaksättare och till kupningen har man en äldre Underhaug potatiskupare.

Den traktorburna radhackan av fabrikatet Lilla Harrie från 1966 fungerar fortfarande utmärkt. Det finns också en 5-radig Thermec borstmaskin från Svensk Ekologimaskin. Till bevattningsmaskinen (82 mm, 300 m slang) finns en nedgrävd stamledning. Vatten pumpas från en bäck och en damm på 2 700 m³.

Maskinstationen använder en Hardi Twin Jet spruta vid bekämpning av potatisbladmögel med fettsyran Zence. Potatisblasten krossas sedan med hjälp av en betesputsare. Till upptagningen har man på gården en traktorburen 1-radig Asalift och en potatisupptagare. Tångagård äger även en lastbil som används för att transportera produkter till Göteborg en gång i veckan.

Arbetskraft

Både Bengt och Catarina arbetar heltid på gården och barnen hjälper till under säsongen. Dessutom finns det fem deltidsarbetare, som delar på tre heltidstjänster. Alla fem arbetar mycket flexibelt. Under högsäsongen tar man hjälp av Farmartjänst och grannar. En mekaniker sköter underhållet av maskinparken. Bokföringen sköter Catarina själv. Till ogrärensningen i början av odlingsäsongen anställs 50–60 skolungdomar från trakten.

Företaget är med i ett EU Mål-3 projekt och med hjälp av det har man utbildat alla i truckkörning, samt haft föreläsningar om potatiskvalitet från SMAK m.m.

Omläggning

Omläggningen på de första 12 hektaren gjordes snabbt från 1987 till 1989. Sedan har gården vuxit successivt med både tillköpt och arrenderad mark. Idag har man samarbete med en ekologisk mjölkproducent som tillsammans med grönsaksodlingen utgör växtföljden på gården.

Växtföljd

År 1	Spannmål med insädd
År 2	Vall I
År 3	Vall II
År 4	Lök
År 5	Morötter/rödbetor
År 6	Potatis

Växtföljden är flexibel och anpassas till varje skifte. På de allra varmaste jordarna närmast gårdscentrum odlas primörer i en tätare växtföljd med klöver och gräs som avbrottsgröda.

Huvudkulturer

Lök, morötter och rödbetor odlas efter ett likartat schema. Fälten gödslas med 25–50 ton nötflyt efter behov och plöjs efteråt. Sedan rotorharvas fälten, ringvältas och ogräsharvas 1–2 gånger. Lök sår man så tidigt som möjligt, medan sena morötter och rödbetor sås i slutet av maj. Målsättningen är att hinna flamma alla kulturerna två gånger före uppkomst. Flamingen ger i regel mycket bra resultat.

Ett halvt hektar av varje kultur (morötter, lök och potatis) odlas under väv för att försäkra en tidig skörd av primörer.

När grödan är så stor att raderna syns, börjar man med radhackningen som efterföljs av handrensning. Vid mycket ogräs handrensas fälten två gånger. Under resten av säsongen radhackas eller kupas odlingarna ett flertal gånger.

När lökblasten har börjat vissna, lossar man löken och sedan får den ligga 1–2 veckor, beroende på vädret, före upptagning. Potatisupptagningen sker oftast under september månad och morötter och rödbetor skördas i oktober och november.

Växtnäringsbalans

Det har gjorts flera växtnäringsbalanser på gården, både för hela växtföljden och på skiftesnivå (tabell 1). Den årliga variationen är stor, eftersom skördenivåerna varierar beroende på väderleken. När man arbetar med stallgödsel, bör man också tänka på att hela näringsmängden inte frigörs första året, utan att det sker mineralisering även andra året efter gödningen.

Utnyttjandegraden av växtnäring är relativt hög på Tångagård, möjligen kan man använda grön-gödsling i stället för stallgödsel för att förbättra fosforutnyttjandet.

Tabell 1. Växtnäringsbalans för kväve, fosfor och kalium på Tångagård

		N kg/ha	P kg/ha	K kg/ha
In	Kvävededfall	10		
	Djupströgödsel 50 ton/ha	17	5	33
	Flytgödsel nöt 25–50 ton/ha	85	20	110
	BioKali 20, 400–1000 kg/ha			64
Ut	15–25 ton/ha färskpotatis	-92	-16	-153
	20–29 ton/ha gul lök			
	60–75 ton/ha morötter			
	36–56 ton/ha rödbetor			
	15–28 ton/ha matpotatis			
Differens, kg/ha		+20	+9	+54
<i>Utnyttjandegrad, %</i>		82	63	74

Ogräsreglering

Handrensningen är ett måste i den ekologiska odlingen på Tångagård, men man arbetar hela tiden att leta efter andra billigare alternativ. Ogräsrensningen börjar i lökodlingen och de tidiga morötterna under helgerna i maj månad. Sedan arbetar ungdomarna de fyra första veckorna av sommarlovet, mellan klockan 7 och 12. Ogräsrensarna får betalt per rad, på ackord. Det krävs 2–3 förmån för att arbetet ska fungera. Detta innebär att det kan vara svårt att hinna med andra arbetsuppgifter på gården under tiden t.ex. bevattning, radhackning m.m.

Växtskydd

På Tångagård försöker man arbeta med ”förebyggande” växtskydd: planering, sanering och noggrann kontroll i fält. Fälten med tidiga och sena morötter ligger alltid långt ifrån varandra, helst på olika fastigheter. Detta för att inte uppföröka andra generationen av morotsflugor, som är en svår skadegörare. Förekomst av morotsflugor registreras med hjälp av gula klisterplattor, i maj–juni i de tidiga fälten och i juli–augusti i de sena fälten. Man noterar och skriver också ner förekomsten av andra skadegörare/sjukdomar i morötterna som ”Red Leaf Virus” m.m.

Lök sår man så tidigt som möjligt för att förlänga odlingssäsongen. Det är viktigt att löken är stor om/när angreppet av lökbladmögel kommer i slutet av juli eller i början av augusti. Efter kraftiga bladmögelangrepp vissnar bladen fort och löktillväxten avtar helt. På Tångagård har man också haft problem med lökflugor, efter att ha lämnat rester av lök i fält under ett antal år. Det krävdes ett års lökfri odling för att bli av med lökflugan och nu är man noggrann med att inte kompostera några lökrester i fält.

På gården har man också registrerat jordflyförekomst med hjälp av feromonfällor under flera år. Jordflylarver kan bekämpas med hjälp av bevattning vid rätt tidpunkt i larvens utvecklingsstadium. Något bekämpningsbehov har det inte varit de senaste åren på grund av riklig nederbörd under odlingssäsongen.

Mot potatisbladmögel används det såpbaserade preparatet Zence, som maskinstationen sprutar med en fläktassisterad spruta. Bekämpningen börjar när infektionstrycket är högt och fälten behandlas var 3–4 dag samt en gång efter att bladen är avhuggen. Sedan får potatis ligga länge i jorden för att bilda ett bra skal innan upptagningen.

Avsättning

Tångagård är medlem i Samodlarna Sverige och försäljningen sköts genom Swegro. Det största varumärket är Änglamark. I övrigt är förpackningarna neutrala, med KRAV-märke och gårdsnamn.

Sortering av potatis på Tångagård.

Grönsakerna levereras i returbackar av två storlekar: stora 40 x 60 cm och små 40 x 30 cm. Bengt och Catarina är mycket nöjda med returbackarna. De är lätthanterliga, man kan forma stadigare pallar och de är enhetliga. Lådorna sparar också tid, eftersom man inte behöver vika lådor. Potatis säljs i förpackningar på 2 kg, 10 kg och 25 kg. Man levererar också 200 kg-förpackningar till lösviktsförsäljning. Morötter säljs tvättade i 1 kg och 10 kg förpackningar. Rödbetor levereras i 1 kg och 10 kg påsar och palsternackor i 0,5 kg och 10 kg påsar. Förpackningarna av gul lök är 1 kg och 10 kg, rödlök 0,5 kg och 5 kg och schalottenlök 0,25 kg och 5 kg. Jordärtskockor levereras i 0,25 kg och 10 kg påsar.

På gården finns även en mindre gårdsbutik med självbetjäning. I butiken säljs också produkter från andra ekologiska producenter i länet.

Avkastning

Avkastningen varierar mycket beroende på väderförhållandena. Odlingsåret 2001 var relativt kallt och blött och bruttoskördarna blev följande:

Gul lök	20–29 ton/ha
Rödbetor	36–56 ton/ha
Morötter	63–75 ton/ha
Färskpotatis	15–25 ton/ha
Matpotatis	15–28 ton/ha

Ekonomi

Det ekonomiska utbytet varierar mellan åren. Packeriet och personal är dyrbart och man har gjort flera

investeringar de senaste åren. Risktagandet i den ekologiska odlingen är större, så priserna måste vara höga för att gårdens produktion ska vara lönsam.

Rådgivning

I början av odlarkarriären gick Bengt och Catarina på flera kurser och fältvandringar. Under några år har det sedan varit så arbetsintensivt, att det har varit svårt att hinna med sådana aktiviteter. Både Bengt och Catarina är dock kunskapssökare och tar hjälp av olika rådgivare och litteratur för att lösa problem. De tycker det är viktigt med rådgivning. På gården har man haft flera demonstrationsodlingar och Bengt har egna provodlingar när det gäller t.ex. potatis- och morotssorter

Social situation

Det är bra att ha anställda, så att man har arbetskamrater och inte arbetar ensam. Grönsaksodling i sig innebär också många kontakter. Man har kontakt med kunderna och med de lantbrukare man byter mark och maskiner med. På Tångagård säger man att grönsaksodling kräver mycket arbete, engagemang och vilja.

Ås Trädgård

Text och foto: Liv Ekerwald, Ås Trädgård, Ås

Gårdsbeskrivning

Ås Trädgård, i Ås en mil norr om Östersund drivs av Lars Olsson och mig, Liv Ekerwald. Potatis och grönsaker utgör grunden. Dessutom har vi växthusproduktion, jordgubbar och lite blommor för självplock. På gården odlas ca 4 ha grönsaker och 5 ha potatis. Gården har 12 ha åkermark och 14 ha skog. Genom marksamarbete finns det tillgång till ytterligare 40 ha som kan bevattnas. De flesta fälten ligger öppet och blåsigt.

Gårdens historia

Gården är Lars hemgård. Fadern var skåning och tog med sig intresset för grönsaksodling till Jämtland. Lars övertog gården 1972 och jag flyttade hit 1979.

Omläggning

Gården lades om till ekologisk odling 1988 förutom morotsodlingen som lades om året därpå, p.g.a. osäkerhet om hur ogrärensningen skulle klaras. Orsaken till att omläggningen ändå bara tog två år var att vi tidigare hade integrerat vår växtföljd med grannens och att vi använde mycket lite kemikalier.

Varför ekologisk odling?

Jag hade med mig ett miljöintresse från sjuttioalet medan Lars var uppfostrad i ett konventionellt lantbrukarhem. Marknadens ökande efterfrågan och att länet fick en ekologiskt kunnig trädgårdsrådgivare gjorde att vi fick möjlighet att lägga om.

Samarbete

Vi har ett mycket bra samarbete med våra grannar Lars och Eva Bingner. De har en ekologisk mjölkproduktion med 40 mjölkkor. Vi har gemensam markanvändning med integrerad växtfölj och samarbete kring maskinerna.

Jordarter

Runt gården är det mullrik moränlättera, med mycket bra värden på kalium och fosfor, men med ett väl högt pH, mellan 7 och 8. Längre från gården är det samma jordart men lägre fosfor och kalium värden och lägre pH.

Byggnader

Ett grönsakslager byggdes 1974. 1982 revs den gamla ladugården för att bygga en funktionell pack- och lagringslokal. 1994 byggdes en separat gårdsbutik. 1998 revs det äldsta lagret, ett nytt byggdes liksom en tvättlokal och verkstad. Det finns ett Forkesta växthus på 260 m². Vi har också två enkla bågväxthus, ett för plantuppdragning på 270 m² och ett för gurka på 100 m².

Maskinpark

På gården finns tre traktorer, en Fendt, en Ferguson och en David Brown. Vi har också en gödselspridare, en Nibex såmaskin, en 4-radig Tex planteringsmaskin och en bevattningsmaskin. För ogräsbekämpning finns en borstmaskin, en Bollinder Munktel redskapsbärare med hackredskap, ytterli-

Lars Olsson, Liv Ekerwald med fyra barn på Ås Trädgård

gare en radhacka och flammingsaggregat. För skörd finns en ASA-lift, en Kverneland samlingsupptagare för potatis och en plantlyft till knipningen. Tillsammans med grannen ägs en plog, en harv och vedklyv. Vi hyr dessutom övriga maskiner av varandra med maskinringens prissystem.

Arbetskraft

En anställd 9 månader per år finns på gården och två säsonganställda. Vid arbetstoppar tas det in extra personal. Våra barn har alla arbetat hos oss till och från under skolloven.

Växtföljd med kål och morötter

- År 1 korn med insädd
- År 2–4 vall
- År 5 olika kålsorter
- År 6 morötter och övriga grönsaker

Växtföljd med potatis

- År 1 korn med insädd
- År 2–3 vall
- År 4 potatis

Jordbearbetning

När vi ska odla kål plöjs vallen på hösten. Jordart och klimat kräver höstplöjning, men de stränga vintrarna minimerar läckage. På våren harvas det, kupas med potatiskup och vältras innan vi sår eller planterar olika kålsorter.

Efter kålodlingen tallriksharvas det på hösten och ibland plöjs det. På våren harvar vi, kupar, vältrar och sår eller planterar morötter och övriga grönsaker.

Gödsling

Fastgödseln från Bingners mjölkkor komposterar (det mesta blir svämgödsel). Komposten sprids till övriga grönsaker och till potatis. Av en annan granne köps svämgödsel som sprids till kålen. Morötterna får inte någon extra gödsel efter kål. Som övergödsling används pelleterad kycklinggödsel på källandet. Av ideologiska skäl vill vi komma bort från den och arbetar därför med grönmassa i olika former.

Sådd, plantupptragning och odling

Alla plantor dras upp i ett enkelt bågväxthus. En såmaskin för plantsådd underlättar arbetet. Plantupptragningen sker i maj och utplantering i början på juni. Morötter sås och lök sätts i mitten av maj. Skördearbetet börjar i slutet på juli och pågår till början på oktober. Odlingarna bevattnas vid behov.

Växtnäringsbalans

Eftersom vi har en sådan mångfald av grödor har jag här räknat växtnäringsbalans på en växtföljd med vitkål och morötter (tabell 2).

Plöjning av vall med växelplög.

Kväve och kaliumöverskottet är för lågt medan växtnäringsbalansen visar på överskott av fosfor. Överskottet är svårt att undvika då vi framförallt använder djurgödsel. I denna växtnäringsbalans används STANKs siffror genomgående för att göra siffrorna jämförbara för odlarna. Om jag i stället räknar växtnäringsbalans med nya värden för ekologisk produktion från undersökningar av Elisabeth Ögren och Åsa Rölin (se avsnittet om Växtnäringsbalanser), då blir det ett överskott på 65 kg N/ha, 60 kg P/ha och 60 kg K/ha.

Jag har inte tagit hänsyn till utlakningen. Den är i Jämtland förhållandevis liten beroende på kalla vintrar från mitten av oktober till början på maj. Men naturligtvis så ska hela vinterns nederbörds mängd passera jorden. En mullrik moränlättlera borde vara en jordart som inte är så utlakningsbenägen. Grödorna skördas dessutom sent på hösten och N- och K-överskottet är förhållandevis lågt.

Det är inte tillfredställande att använda Binadan som gödselmedel, kycklingarna har det inte bra, förmodligen utfodras de med genmanipulerat foder och gödselproduktionen är inte platsbunden. I en grupp för deltagande forskning försöker vi att arbeta med andra lösningar för tilläggsgödsling som kompostering, användning av gamla ensilagebuntar m.m.

Tabell 2. Växtnäringsbalans för en växtföljd med vitkål och morötter på Ås Trädgård.

		N kg/ha	P kg/ha	K kg/ha
In	Svämgödsel, 125 ton/ha	437	99	562
	Kycklinggödsel 6-3-12, 600 kg/ha	36	18	72
	Kornutsäde, 170 kg/ha	2	0	0
	Kvävenedfall	24		
	Kvävefixering	116	–	–
Summa tillförsel		+ 615	+ 117	+ 634
Ut	Korn 2,5 ton/ha	40	8	10
	Vall, 3 år 15,0 ton/ha	408	31	375
	Vitkål 35,0 ton/ha	83	10	90
	Morötter 40,0 ton/ha	80	12	144
	Summa bortförsel	– 611	– 61	– 619
Differens		+4	+56	+15

Ogräsbekämpning

Kålen traktorhackas och kupas. Eftersom kålen följs av morötter krävs det att man går över landet så att det blir ogräsfritt. Morötterna flammats före uppkomst. Vi radhackar sedan med redskapsbäraren och handrensar en eller två gånger. En orsak till att handrensningen måste upprepas är att rensarna är unga, 13–16 år. Rensningen sker på ackord och vi vill ha många rensare på en gång. Det finns alltid minst en vuxen med vilket gör att det fungerar bra. Kostnaderna för ogrärensning ligger kring 25 000 kr/ha. Räknar man per löpmeter rad blir kostnaden 0,50–1,00 kr/m vid första rensningen och 0,20–0,60 kr/m vid den andra. Kostnaden varierar mycket såväl på enskilda fält som mellan olika fält.

Sjukdomar och skadedjur

Kålmalen har varit vårt gissel under de senaste åren. Bomullsmögel orsakar problem i lagringen och de två sista åren har det varit bladmögel på delar av potatisen.

Avsättning

Grönsakerna säljs till stor del hemma i gårdsbutiken och direkt till Östersunds båda Hemköpsbutiker. Dessutom säljs främst potatis och morötter via ICAs ekologiska sortiment till hela Norrland. Vi är även med i Samodlarna och säljer en del till Stockholm. Lasarettet och skolorna i Östersund köper vitkål och morötter under säsong.

Avkastning

Vi har en medelskörd på 40 ton/ha i morötter, 18 ton/ha i potatis och 35 ton/ha i vitkål. I broccoli har vi en medelskörd på 200 g per planta.

Ekonomi

Genom grossisternas koncentration på marknaderna har priserna på grönsaker pressats ytterligare och dyra frakter har tillkommit, men det har blivit lättare att bli av med större partier. Gårdsbutikens läge är ekonomiskt bra en mil från länets enda stad. Vi har under 24 år försörjt en växande familj på sex personer, så företaget måste anses som både stabilt och tillräckligt lönsamt. Omsättningen ligger drygt 1,0 miljon kr/år.

Rådgivning

I Jämtland finns ingen utbildad ekologisk grönsaksrådgivare vilket är ett problem. Tack vare ett bra nätverk av kunniga kollegor och rådgivare från södra Sverige har vi fått den hjälp som behövs. Nu deltar vi i ett projekt med deltagande forskning kring grüngödsling på kål. Det är ett mycket givande arbete.

Social situation

Familjen består av Lars, mig och fyra barn. Jag arbetar sedan 1 år tillbaka även till 50 % i ett EU projekt kring lokal mat.

Under 2001 tog vi 10 dagars sommarsemester i Provence, helt underbart! Livet får inte bara vara arbete.

Övergrans Jordbruk

Text och foto: Elisabeth Ögren, Länsstyrelsen Västerås

Övergrans prästgård ligger vackert belägen vid Mälaren utanför Bålsta, mellan Enköping och Stockholm. Gården är på 90 ha åker och 100 ha skog. 15 ha lades om till ekologisk odling då de nuvarande brukarna tog över driften av gården 1990. På den omlagda marken odlas 2 ha grönsaker och potatis, resten är beten och vallar. På den konventionellt odlade marken finns energiskog samt vall och spannmålsodling. Det finns 30 tackor och 30 hästar på gården.

Gårdens historia

Övergrans prästgård är en stiftsgård och arrenderas av brukarna. Tidigare var det mjölkproduktion på gården. När de nuvarande brukarna tog över driften lades mjölkproduktionen ner. Familjen Spångberg-Zetterberg har stolta odlartraditioner i släkten, både som jordbrukare och trädgårdsmästare. En målsättning i dagens drift är att föra vidare släktens odlartraditioner och ta tillvara den kunskap som finns bland seniorerna inom familjen. De nuvarande brukarna har bl.a. återinfört odlingen av Spångbergsgurkan som härstammar från 1800-talet och togs

fram av Gustaf Wilhelm Spångberg. I dag odlas eget frö av sorten och gurkan förädlas efter ett familjerecept från 1887.

Driftsinriktning

En bärande målsättning i dagens drift av gården är att sälja upplevelser, inte bara produkter. Brukarna strävar efter att ge kunderna något mer, att sälja produkter med ett mervärde samt att öppna upp den vackra miljön runt gården för fler än brukarna själva.

Steget över till ekologisk odling kändes naturligt då det alltid använts lite bekämpningsmedel i jordbruket. Beslutet att lägga om delar av gården togs utifrån personliga värderingar och kommersiella överväganden. Brukarna anser att en mindre grönsaksodling i den här delen av landet med inriktning på gårdsförsäljning och förädling har större möjlighet att lyckas på marknaden om produkterna odlas ekologiskt än om odlingen drivs konventionellt.

På det två hektar stora sandjordsskiftet odlas grönsaker och potatis. Grönsakskulturerna är gurka, majs, morötter, palsternacka, rödbetor, kålrötter, jordärtskocka, svartrötter, lök, dill, persilja, bönor, sockerärter och solrosor.

Kristina Spångberg-Zetterberg och Leif Zetterberg vid Övergrans gårdsbutik

Växtföljd

Växtföljden på sandjordsskiftet är fyraårig:

- År 1 Gröngödsling i form av vall eller ärtEr som brukas ner i sin helhet
- År 2 Potatis
- År 3 Gurka och majs
- År 4 Övriga grönsaker

1992 planterades 960 blåbärsplantor. Odlingen har ännu inte riktigt motsvarat förväntningarna. Problem med kvickrot och avsaknad av bevattning har hållit nere skördarna.

På den övriga åkerarealen, som i huvudsak består av lerjord odlas lantbruksgrödor. På 20 ha odlas energiskog som blir värme och el i Enköping.

Gården har egen förädling av Spångbergsgurkan. Varje år läggs 25–30 hundrakilosfat in enligt det gamla familjereceptet. Även inläggningar av delikatessrödbetor görs på gården.

Familjen Spångberg-Zetterberg satsade även på turridning då de tog över gården. I dag drivs den verksamheten som ett eget företag och har nu 30 hästar med över 1 700 besökare per år. Foder till hästarna odlas på gården och de vackra hagarna vid Mälärviken används som beten.

Växtnäringsförsörjning

Växtföljden på grönsaksskiftet består till 25 procent av kvävefixerande grödor. Därtill tillförs stallgödsel från de egna djuren och stallgödsel från en mjölkgård i närheten. Varje år grundgödslas grönsaksskiftet med ca 60 ton stallgödsel per hektar. Endast majsen tillskottsgödslas under säsongen med torkad pelleterad hönsködsel.

Växtskydd

Trots att grönsaks- och potatisodlingen har bedrivits på samma skifte under en lång tid upplever inte brukarna att sjukdomar och insektsangrepp varit något större problem i odlingen. Skiftet har ett mycket bra läge, både blåsigt och varmt.

Potatisbladmögel är den sjukdom som orsakat störst problem i odlingen. Blasten slås av och tas bort så fort angrepp har konstaterats. Något enstaka år har gurkan angripits av gurkbladmögel.

Jordloppor kan orsaka problem vid uppkomst av kålrötterna, i övrigt är insektsangrepp på grödorna sällsynta.

Maskiner och jordbearbetning

Maskinparken är enkel då det mesta arbetet i grönsaksodlingen utförs för hand. Fältet fräses över på våren för att bearbeta ogräs innan sådd. Samtliga grödor direktsås med en Planet Junior. Potatisen sätts med traktorburen potatissättare. Före uppkomst flammats ogräset bort i raderna med den handdrivna flammaren Draken. Under odlingssäsongen bekämpas ogräset mekaniskt. En mindre

trädgårdstraktor används för kupning, fräsning och hackning. Övrig ogrärensning sker för hand med handredskap.

Bevattningsvattnet tas från Mälaren och sprids med ett rör-slang system.

Grönsakerna skördas för hand medan potatisen tas upp med upptagare. Fältet plöjs på hösten efter avslutad skörd.

Försäljning

Ca 60 procent av gårdens produkter säljs i gårdsbutiken genom självbetjäning. Butiken har öppet från den första färskpotatisskörden till maj året efter. Majs och solrosor säljs på självplock. Produkter säljs även på mässor och marknader i trakten. Ca 25 procent av produkterna säljs till storkök och ca 15 procent via grossist.

Arbetskraft

Arbetskraften består i huvudsak av familjemedlemmar. Tre generationer arbetar tillsammans för att föra odlartraditionerna vidare. Under sommaren arbetar dessutom 6-10 skolungdomar med alla sysslor på gården, från ogrärensning till hökörning och målning. Ungdomarna kommer tillbaka på hösten och hjälper till med skördearbetet samt med försäljningen på marknader i trakten, och får på så vis uppleva helheten i arbetet på gården.

Gården har ett samarbete med tre andra gårdar. Samarbetet bygger på att man gemensamt försöker utnyttja tillgängliga resurser, både mänskliga och maskinella, på bästa möjliga sätt. Gårdarna samordnar sin maskinpark för att sänka kostnaderna i företagen. Vid t.ex. hökörningen står Övergrans Jordbruk för arbetskraften medan en av de övriga gårdarna står för maskinkedjan. Samarbetet är både socialt och ekonomiskt baserat. Nätverksbygge är ett viktigt begrepp för gårdens brukare som också medverkar i ett nätverk runt turism i regionen Mälärlan.

Byggnader

Gårdens byggnader har fått andra funktioner än tidigare sedan de nuvarande brukarna tog över driften. Gårdsbutiken har inretts i den gamla vedboden. I traktorgaraget har en förädlingslokal inretts som också fungerar som bryggeri. Ett ölgille med 20 medlemsfamiljer brygger eget öl av olika sorter. Det gamla hönshuset har byggts om till ett välutrustat restaurangkök och spannmålslagret används idag som konferenslokal.

Gårdens produkter lagras i en jordkällare från 1939 som ställs i ordning i en kullvält silo som täckts med tjocka lager jord. Ventilationen bygger på självdrag och fungerar alldeles utmärkt till både potatis, rotfrukter och lagring av gurkfaten. Kyl-lagret i bryggeriet används sommartid för korttidslagring av färskvaror som bönor, sockerärtor, dill och persilja.

Ekonomi

Arbetskostnaderna utgör 80 procent av kostnaderna i grönsaksodlingen. De produkter som säljs i gårdsbutikerna ger vinst medan intäkterna från partiförsäljningen som regel endast täcker arbetskostnaderna. Kostnader för emballage, märkning och distribution är kännbara utgifter vid partiförsäljningen.

Genom att förädla produkter på gården förbättras ekonomin på dessa produkter avsevärt. Priset på gurkan ökar drygt fyra gånger genom förädlingen. Även inläggningen av delikatessrödbetor ger en bra ersättning för nedlagt arbete.

Rådgivning

Rådgivningen inom företaget bygger i stort på "seniorkonsultation". Den rika erfarenhetsbanken bland den äldre generationen i familjen tas varsamt tillvara. Delar av intäkterna från produktionen läggs i en utvecklingskassa som sedan kommer alla tillgodo under egna arrangerade studieresor då nya intryck samlas in till gården.

Broschyren är en del i kurspärmen "Ekologisk odling av grönsaker på friland" 2003.
Produktionen har bekostats gemensamt av Sverige och EU.

Jordbruksverket
551 82 Jönköping
Tfn 036-15 50 00 (vx)
E-post: jordbruksverket@sjv.se
Webbplats: www.sjv.se